

*Спеціалізованій вченій раді К 20.051.14
у Навчально-науковому юридичному інституті
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидатки юридичних наук, доцентки

ЧЕРНЯК Олени Юріївни на дисертацію

МІСЬКЕВИЧА Любомира Романовича

«ОРЕНДА ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ВОДНОГО ФОНДУ:

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Вода (водні об'єкти) є виключною власністю українського народу і передаються лише в користування. Водний кодекс України 1995 року вперше за історію нашої держави передбачив можливість використання водних об'єктів на умовах оренди. Цей правовий інститут широко використовується серед юридичних та фізичних осіб приватного права.

До вступу в силу змін в Водний кодекс України 2013 року, на законодавчому рівні не було врегульовано питання використання на умовах оренди водних об'єктів в комплексі з земельними ділянками водного фонду. Цей факт мав наслідком значну кількість порушень в використанні земельних ділянок водного фонду, зокрема, в правозастосовчій практиці мала місце підміна понять водного об'єкта, земельної ділянки водного фонду, порушувалась компетенція органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті використання та передачі в оренду таких об'єктів на умовах оренди.

Додаткової актуальності обрана автором тема набуває у зв'язку із прийняттям у 2020 році Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо уточнення порядку передачі в оренду водних об'єктів у комплексі з земельними ділянками», яким визначено новий підхід до договірних форм регулювання досліджуваних Л.Р.Міськевичем відносин. Тому напрям дисертаційного дослідження Любомира Романовича є актуальним та своєчасним.

Дисертація Л. Р. Міськевича виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України — у межах теми «Договірне регулювання приватноправових відносин у цивільному праві України» (2016–2020 рр.). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (протокол № 10 від 26 листопада 2014 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Рецензована дисертація відзначається науковою новизною, умілим і творчим підходом до вирішення досліджуваних проблем, широким використанням наукових першоджерел з цивільного, речового та договірного права, судової практики.

Теоретична база і методологічний базис дисертаційного дослідження зумовлений метою та особливостями предмета дослідження. У роботі здобувачем використано як загальнонаукові методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до досліджуваного об'єкта, так і окремі спеціальні методи наукового пізнання. Вбачається, що вдало поставлена мета дисертаційного дослідження дозволила дисертанту на основі системного аналізу наукових положень цивільного, договірного права і судової практики сформулювати низку нових наукових положень та висновків, а також надати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства у сфері правовідносин за договором оренди земельної ділянки водного фонду.

Аналіз змісту рецензованої роботи, її висновків і пропозицій дозволив

переконатися, що використані здобувачем методи дослідження забезпечили отримання достовірних, обґрунтованих, науково та практично значущих результатів. Про обґрунтованість та достовірність основних результатів дисертаційної роботи свідчить те, що вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері, правотворчій діяльності, у правозастосовній сфері та навчальному процесі. Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертаційне дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Фундаментальність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертанткою предмету дослідження. Таким чином, емпіричний матеріал дослідження характеризується належним рівнем репрезентативності, що позитивно вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного дослідження.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. Їх підґрунтям є достатні методологічна, теоретична, інформаційна та джерельна бази.

Обґрунтованим є висновок дисертанта, що з огляду на те, що договір оренди земельної ділянки у комплексі з розташованим на ній водним об'єктом є окремим видом договору оренди землі, який, у свою чергу, є окремим видом цивільно-правового договору найму (оренди), застосування загальних положень про найм (оренду), положень земельного законодавства про оренду землі та водного законодавства щодо користування водними об'єктами на умовах оренди субординується за критерієм «якщо інше не встановлено спеціальним законодавством» (стор 54 дисертації, стор. 16 автореферату).

Заслуговує на увагу висловлена дисертантом думка про визначення земельної ділянки водного фонду як об'єкта цивільних правовідносин, де автор його визначає як індивідуально-визначене майнове благо, якому притаманні природні властивості водно-земельного характеру, що обумовлюють їх правовий режим та цільове призначення і позначаються на особливостях здійснення і захисту учасниками цивільних правовідносин окремо чи разом взятих правомочностей володіння, користування та розпорядження цими об'єктами цивільних прав (стор. 73 дисертації, стор. 4 автореферату).

Доцільно підтримати позицію дисертанта щодо критики дієвості абз. 3 ч. 13 ст. 79¹ ЗК України, щодо припинення існування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав та скасування її державної реєстрації у випадку, коли заявник упродовж одного року не зареєстрував речове право на земельну ділянку. Така практика скасування державної реєстрації не застосовується до іншого нерухомого майна, де причиною її скасування є самочинне будівництво. Більше того суб'єктивний фактор заявника не повинен позначатися на легальності формування земельної ділянки, а впливати на можливість подальшої реєстрації його речового прав (стор. 90 дисертації, стор. 10 автореферату).

У роботі цілком слушно вказується на сумнівність законодавчої імперативної норми про зазначення у договорі місця розташування та розміру земельної ділянки. Автором власна позиція пояснюється важливістю принципу свободи договору та аналізом правозастосовної практики, де за відсутності у договорі відомостей про місце розташування земельної ділянки та її розмір, такий договір можна розцінювати як неукладений. (стор. 119 дисертації, стор. 12 автореферату).

Дисертант на підставі аналізу правозастосовної практики справедливо зазначає, що підставою внесення змін до договору оренди земельної ділянки комунальної власності в частині зміни розміру орендної плати є законодавча зміна граничних розмірів орендної плати, а не рішення органу місцевого

самоврядування про зміну розміру орендної плати. (стор. 131 дисертації, стор. 13 автореферату).

Заслуговує на підтримку позиція, що сутність категорії невиконання договору повинно сприйматись через призму відсутності можливості управомоченої особи досягти мети, заради якої вона вступає у договірні відносини (стор. 154 дисертації, стор. 13 автореферату).

Здобувачем вдало підкреслено на відсутність безумовності переважного права орендаря на укладення договору на новий строк, навіть у випадку, коли він належним чином виконував свої обов'язки за договором оренди землі. Автор переконує, що не можна однозначно говорити про те, що в такій ситуації договір оренди буде поновлено за «принципом мовчазної згоди» після спливу строку дії договору, оскільки для поновлення договору у такий спосіб сторони мають вчинити певні активні дії, які опосередковують таке поновлення договору (стор. 166 дисертації).

При визначенні класифікаційних критеріїв підстав припинення та розірвання досліджуваних договорів, автором вдало наголошено на такій спеціальній підставі розірвання договору, як встановлення заборони загального водокористування. Такий радикальний правовий наслідок, на думку автора, обумовлений тим, що у межах населених пунктів забороняється обмеження будь-яких видів загального водокористування, крім випадків, визначених законом (стор. 167 дисертації).

Важливою складовою рецензованого дослідження є практична спрямованість його положень, висновків та результатів. Зокрема, дисертантом запропоновано низку змін до чинного законодавства (стор. 35, 96, 101, 103, тощо).

Вивчення дисертаційного дослідження та його автореферату дає підстави для твердження про ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Оформлення дисертаційного дослідження зауважень не викликає. Загальний аналіз змісту роботи свідчить про самостійність та цілісність проведеного дослідження, його актуальність та високий науковий

рівень, теоретичне і практичне значення у правозастосовній, правотворчій, науково-дослідній сферах, а також в освітньому процесі.

Отже, наукова новизна дисертаційної роботи Л. Р. Міськевича у значній мірі зумовлюється актуальністю дослідження. Висновки, зроблені дисертантом мають певну ступінь наукової новизни, відповідають загальному спрямуванню розвитку юридичної науки та вдосконаленню цивільного, договірної законодавства, законодавства у сфері користування водними об'єктами.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Л. Р. Шеховцова, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у *семи* наукових працях, з яких: чотири наукові статті у виданнях, що входять до переліку фахових наукових видань України з юридичних наук України та одна стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, а також у двох тезах доповідей на наукових конференціях.

Оцінка змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Л. Р. Міськевича підкреслює, що робота містить результати його особистих досліджень. Висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані авторком особисто.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел складає 215 найменувань), що підкреслює достовірність зроблених висновків.

Дисертаційне дослідження Л. Р. Міськевича містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Поряд з викладеним, у рецензованій дисертації є положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування.

1. У дисертаційному дослідженні автором вказується на подвійність та складність правової природи досліджуваних договорів, де автор вказує, що це зумовлено тим, що «сфера природокористування знаходиться в сфері публічного інтересу, і держава, яка у більшості випадків є єдиним власником природних ресурсів, покликана виступати одночасно в двох ролях: як учасник цивільного обороту і як головний розпорядник природних ресурсів. З однієї сторони земельна ділянка і все, що на ній знаходиться є нерухомим майном, об'єктом цивільних прав, а з іншої сторони вони виступають об'єктом державної та комунальної власності». З іншого боку, автор зазначає, що «у процесі укладення договору оренди земельної ділянки розпорядник земельної ділянки діє як рівноправний суб'єкт цивільно-правових відносин. Сторони такого договору при його укладанні керуються задекларованим у цивільному законодавстві принципом свободи договору, а отже жодними владними повноваженнями один по відношенню до іншого вони не володіють» (стор. 59 дисертації). У зв'язку із цим виникає питання про можливість спрощення вимог до форми та змісту досліджуваної договірної конструкції, зосереджуючи увагу на можливості укладенні таких договорів у електронній формі, без вказівки на перелік істотних умов. Така ідея може мати підґрунтя, зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, рекодифікації цивільного законодавства України, де вказується на доцільність запровадження європейського правового досвіду, в тому числі в сфері договірного права. А власне DCFR говорить про важливість свободи

договору як на рівні форми, так і змісту, не оперуючи поняттям істотних умов договору.

2. Потребує деталізації позиція автора щодо предмета досліджуваного договору. Так, на с. 118 дисертації автором вказується, що обидва природні ресурси — земельна ділянка та водний об'єкт, що разом взяті, складають предмет договору оренди земельної ділянки у комплексі з розташованим на ній водним об'єктом формально відповідають кваліфікуючим критеріям речі як предмета договору найму (оренди). Разом із тим далі у роботі автор вказує, що кожен з вказаних об'єктів повинен бути індивідуалізованим у договорі. Крім того, на с. 120 дисертації автор вказує на специфіку передачі в оренду акваторії, де зазначає, що в такому випадку земельна ділянка, що розташована під нею, в оренду не передається. У зв'язку із чим виникає питання про те, чи не буде мати місце два предмета в досліджуваній договірній конструкції, і якщо, все ж мова йде про комплексний предмет, то як, в такому випадку, встановлювати, в яких випадках мають бути визначені (і які за змістом) індивідуалізуючі ознаки як земельної ділянки, так і водного об'єкта.

Опонентка в цьому випадку відстоює позицію спрощення вимог до визначення предмета договору (особливо, якщо мова йде про наслідки для самого договору у випадку неналежного визначення предмета договору), зважаючи на принцип свободи договору, а також на те, що досить часто орендарями, як і вказує сам дисертант, виступають фізичні особи-підприємці, що не мають достатнього рівня знань та можливостей для здору необхідних для укладення договору документів.

3. Серед правових наслідків невиконання або виконання з порушенням умов, які визначені змістом зобов'язання (неналежного виконання) автор виділяє моральну шкоду (стор. 153 дослідження). Однак у тексті дисертації не приділено належної уваги цьому питанню. У зв'язку із чим, воно потребує деталізації.

4. Зважаючи на важливість права на відмову від договору, яку можна розглядати в тому числі, як спосіб самозахисту учасників договірних відносин, потребують також докладного висвітлення питання, пов'язані із можливістю відмови орендаря та орендодавця від договору оренди земельних ділянок водного фонду, адже автором в межах підрозділ 3.2. лише вказується на загальні положення ЦК України щодо відмови від договору оренди. Важливість цього питання обумовлюється тим, що відмова від договору як спосіб самозахисту може мати місце не лише у випадку порушення права чи інтересу, а й у випадку, коли таке порушення передбачається, тобто має ймовірний характер, може і не статися, проте з метою запобігання негативних наслідків сторона наділяється такою правомочністю, а зважаючи на частково публічний характер досліджуваних договорів, окреслення таких можливостей для усіх його учасників, має неабияке значення.

Однак, висловлені зауваження характеризують складність досліджених проблем, багато в чому мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження Л. Р. Міськевича.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Представлене дисертаційне дослідження є завершеною, самостійною працею, яка за змістом задач, характером їх вирішення, отриманими результатами є внеском в юридичну науку, що розв'язує проблему як наукового, так і прикладного значення. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Загальний висновок щодо рецензованого дослідження.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація Миськевич Любомира Романовича «Оренда земельних ділянок водного фонду: цивільно-правові аспекти» виконана на належному науково-теоретичному рівні, є самостійним завершеним науковим дослідженням, що містить нові теоретичні положення та висновки, наукові узагальнення щодо досліджуваного предмета та практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права України. Дисертація відповідає вимогам передбаченим пп. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Миськевич Любомир Романович – заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри
міжнародного та європейського права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Олена ЧЕРНЯК

Підпис О.Ю.Черняк
«ЗАСВІДЧУЮ»
вчений секретар вченої ради
ХУУП імені Леоніда Юзькова

Світлана ЛОЗНІСЬКА

